

BİR YERDEŞLİK ÇALIŞMASI OLARAK RENK BAĞLAMINDA YAZGI: KARA BAHT/KARA YAZI

Remziye KÖSE ÖZELÇİ¹

Özet

Bir inanç dizgesi olarak kabul edilen kadercilik/yazgıcılık anlayışına göre herşeyin sonucu bellidir ve insan ne yaparsa yapsın yaşamın kaçınılmaz bir olgusudur. Tanrı'nın kulları için hazırladığı iyi ya da kötü durumlar için yazgının yerdeşlikleri "*alinyazısı, kısmet, talih, şans, baht, nasip, mukadderat, istenç, takdir...*" gibi anlamlar yüklenmektedir. Yazgının yerdeşliklerindeki gibi yaşamımızın vazgeçilmez gerçekliği renklerle de çevremizde gördüğümüz, algıladığımız tüm olgu, nesne ve olayları tanıma, tanıma ve bildirmede insanların kullandığı belirleyici öğelerden biridir. Bu çalışmada da yazgının özellikle olumsuz anlam yüklenen yerdeşlikleri "*kara baht, kara yazı*" sözcük birimleri "kara"nın anlambirimleri bağlamında irdelenmiştir.

Anahtar Sözcükler: *Yerdeşlik, yazgi, renk, kara, kara baht*

Abstract

According to the fatalism beliefs, every destiny is designed and whatever a person does, it's an inevitable fact in life. Significations such as "*destiny, fortune, chance, luck, faith, will power, appreciation...*" are attributed to the good and bad times God prepares for its' villians. Colours; (the indispensable realities of our life) like the concepts of faith all in one are determining elements that are used in recognizing, representing and indicating facts, objects and events we see and perceive around us. In this brief, negative word modules attributed to faith such as "*bad faith, bad destiny*" are considered in the context of "black (dark) destiny, bad faith" meaning units.

Key Words: *Isotopy, faith, colour, black, bad faith*

"Şeb-i hicrân yanar cânım döker kan çeşm-i giryânım
Uyarır halkı efgânım **kara bahtım** uyanmaz mı?"
(Ayrılık gecesi canım yanar, ağlayan gözlerim kan(lı yaş) döker.
Feryadım halkı uyandırır (da) **kara bahtım** uyanmaz.)

FUZULİ

GİRİŞ

"Yazgi" kavramı ve "yazgi" sözcüğü yaşamımızın hemen tümüne değilse de önemli bir bölümüne yayılmıştır. Daha kavramlarla ve yaşamla derinlemesine bir ilişki kurmaya başlar başlamaz bireylerin, toplumların, ulusların yazgısı, aile, dostluk ve arkadaşlık çevresinden geçerek sürekli karşılaştığımız ve göz ardı edilemeyecek bir gerçekliktir. "Yazgi" özellikle "acı talih" / "kötü şans" / "bahtsızlık" / "**kara baht**" bir başka anlatımla "kötü yazgi -**kara yazı**" dizimleriyle iç içedir.

Bütün toplumlarda Tanrısal ve gelecekle ilgili inançlara göre dünya görüşü ve buna bağlı olarak kader/yazgi anlayışı benimsenir. Yine her ülkenin geçmişten günümüze biçimlenen ekinse düzgüleri(kodları) içinde, bulunduğu evreni, dünyayı, çevresindeki nesneleri algılama biçimi vardır. Ancak, söz konusu insansa tıpkı yaşamın başka alanlarındaki gibi, **renkler** alanında da ortak noktaların, benzer algılama biçimlerinin varlığı da kaçınılmazdır. Bu bağlamda kullanılan dilsel göstergelerle de renklerin evrenselliğinin toplumlara, dönemlere, uygarlıklara göre değişik biçimlerde ortaya çıktığı ve tümüyle ekinse bir olgu olduğu savunulabilir.

¹ İstanbul Kültür Üniversitesi, İletişim Tasarımı Bölümü, 34156 Ataköy/İstanbul

Yazgı ve kaderle ilintili gündelik yaşamda kullanılan sözcük ve tanımlamalara bakıldığında bireylerin ve toplumların kaderi, “**kara yazı- bahtı kara- kara baht**” sözcük birimlerinde de görüldüğü üzere “kara” rengiyle tanımladıklarını görüyoruz. Yazgıya/kadere “kara” renginin neden uygun görüldüğünü daha iyi irdeleyebilmek için öncelikle yazgının/kaderin ön yerdeşliklerini saptamak gereksinimi vardır. Bu bağlamda Greimas’çı göstergebilimcilerin de önerdiği gibi sözlük çalışmalarına öncelik verildi. Gerçekten de göstergebilimsel çalışmaların hangi aşaması söz konusu olursa olsun sözcenin açıklıkla ortaya çıkarılabilmesi için ulaşılabilen ve de değişik alanlardaki sözlükleri taramak zorunluluğu vardır. Bu bağlamda çalışmanın temelini oluşturan kader/yazgı ve kara/ siyah rengiyle ilgili yerdeşlik saptamasına yönelik sözlük çalışması gerçekleştirilmiştir.

Öz Türkçe sözlükte kader; alinyazısı ve yazgı olarak açıklanmaktadır. Yine aynı sözlükte alinyazısı anlam birimi “kişinin başına gelmesi çok önceden **Tanrı** kararı olarak alna yazılmış olduğuna inanılan bütün haller” [1] biçiminde yer almakta. Buna göre insanın başına gelecek durumlar, daha doğmadan çok önce Tanrı tarafından takdir edilmiştir. Anlamdaşı **yazgı** ise insanla ve her şeyle ilgili tüm olup bitenleri, yaşanmakta olanları ve gelecekte olacakları önceden ve değişmeyecek bir biçimde düzenlediğine inanılan doğaüstü güç tanımı yapılmaktadır. Doğüstü; güç, değer ve gerçeklik bakımından evrendeki en güçlü ve en üstün olduğuna inanılan varlık ya da varlıklar alanı için kullanılan bir sıfattır.

Kaderin sözlükte geçen ikinci anlamı ise; düz değişmeceli kullanılan ve genellikle kaçınılmaz olan kötü **talih**dir. Yazgı ve kader sözlük birimleriyle eşanlamlı talih sözlük birimi de insanları iyi ya da kötü durumlara hazırlayan, rastlantıları düzenlediğine inanılan doğaüstü güç, şans olarak biçimlenmektedir. Görüldüğü gibi aynı sözlükte gerek “talih” gerekse “yazgı” kavramları için “doğüstü güç” tanımı yapılmaktadır.

Yazgıcılığın tanımında da her şeyin Tanrı ya da doğüstü bir güç tarafından önceden ve değişmeyecek bir biçimde belirlenip kararlaştırıldığına ve insanın belirlenmiş bu yazgılarını değiştiremeyeceğine inanılan bir dünya görüşü egemendir. Kişinin bilinçli çabalarının ya da çalışma ve araştırmalarının sonucunda benimsenen dünya görüşü “kişinin dünyaya baktığı ve dünyayı yorumladığı genel pencereye, genel perspektife karşılık gelmektedir.” [2] Kişinin yaşamını ve toplumdaki konumunu belirleyen dünya görüşü ise bir toplumsal sınıf, grup ya da dini topluluğa özgülünen kişiye, dünyaya belli bir açıdan bakma olanağı veren inançlar bütünüdür. Bu kürede bulunan insanın yaşamında kendi dışındaki koşullara bağlılığı ve varlığının denetiminin kendi elinde olmaması nedeniyle süreklilik ve kararlılık yoktur. Bu gruptaki insanların haz almaları ya da mutluluğu kendisinin istencinden bağımsız koşullara bağımlıdır. Bu bağlamda yaşama bakış açısı, dünyaya yaklaşım biçimi bütünüyle edilgen konumundadır. “Onun kesinlikten yoksun, rastlantısal nedenlere bağlı olan hayatının, olabil-diğince haz elde etme ereği dışında, hiçbir anlam ve tutarlılığı yoktur. Kişisel kimlik ve sorumluluk duygusundan yoksun birinin temel kategorileri iyi şans, kötü talih ve kaderdir.” [3]

Kader sözlük birimi İngilizce’de “fate”, “fatality” sözlük birimiyle karşılanır. “Yazgı, kader, kismet, talih, **alinyazısı**, olayları önceden ve değişmeyecek biçimde kararlaştırıldığına inanılan güç” [4] anlamlarında kullanılır. Bu anlamların dışında ayrıca “sonuç”, “ecel”, “ölüm” tanımlamaları yapılır. Buna göre yaşamdaki her şey yazgıya göre belirlenmiştir ve insanlar değiştirilemeyeceğine inandıkları yazgıyı yaşamaktadırlar. Diğer sözlüklerdeki sözlük birim açıklamalarından farklı biçimde İngilizce’de “a fate worse than death” (ölüm-den daha beter bir yazgı) anlamına karşılığı özellikle evlenmeden önce bekaretini yitirmiş kadınlar için kullanılır. Bunlarla birlikte bir başka açıklama da insanın kendi iradesi dışında daha önceden kararlaştırılmış yaşamı, geleceği ve kismetini olarak görülmektedir. Arapça kökenli sözcük “kismet” ise; “1.Tanrı’nın her kişiye, her canlıya uygun gördüğü şey, durum.

2. Evlenme tarihi 3. Olayların kötü sonuçlarını uydumculukla (tevekkül) karşılama durumu” dur. [1]

Düşünbilim sözlüğünde yazgı “gerçekleşmesi kaçınılmaz olan şeyin özyapısı, tüm olguları önceleri belirlediği düşünülen gizil güç” [2] anlamını taşımaktadır. Doğaüstü gizil güçler insanları ilk çağlardan bu yana yazgı inancına sürüklemiştir. Bu inanca göre, yaşam belirgin bir biçimde tüm ayrıntılarıyla ve geleceğiyle doğaüstü bir güç tarafından belirlenmiştir. **“Yazılan yazılmıştır”** usu üzerine kurulan bu yaşama karşı koyma olasılığı yoktur. Yazgıcılık da ise Allah evrenin ve insanın yazgısını önceden belirlemiştir ve insanlar evrendeki tüm olguların önceden belirlenmişliğini benimsemiştir. Yazgıyı bir din öğretisi olarak kabul eden toplumbilimcilere göre hemen hemen bütün dinlerin özellikle de tek tanrılı dinlerin özünü oluşturur. İnsan yazgısı karşısında zayıftır kendi yaşamıyla ilgili dönüştürücü kararlar almaktan uzaktır, yaşam bu bağlamda “tam tamına bir belirlenmişlikler alanıdır.” [2]

İlk görüşü destekleyici nitelikteki bir diğer yazgıcılık tanımlaması ise şöyledir: Allah tarafından bize çizilen yazgıya boyun eğme ve gerçekleşen her şeyin kendi kişisel yazgımız olduğunu kabul etme tutumu. Yine buradaki tanımlamaya göre birey evrendeki iş akıldışı, doğaüstü güçlerin esiri durumundadır, dolayısıyla ne kadar kaçınılmaya çalışılırsa çalışılsın, eylemler değiştirilmeye çalışılırsa çalışılsın yazgıdan kaçış yoktur. Çünkü, yazgıcılığın temelinde, “Tanrı’nın her şeyi önceden bilen ve düzenleyen mutlak (salt) bilgisi ve sınırsız kudreti bulunur.” [2]

Anlamdaşlar Sözlüğü’nde kader sözlük birimi talih sözlük birimine karşılık gelmektedir. Talihin anlamdaşları da sırasıyla; “alinyazısı, baht, kader, kısmet, mukadderat, nasip, şans ve yazgı”dır. [5] Bütün bu sözcüklerin ortak anlamı ise: Tanrı’nın her kişi için takdir ettiğine inanılan durum. Tanrı’nın kulları için hazırladığı iyi ya da kötü durumlar için talih sözlük birimi kullanılırken; alinyazısı da olmakta ya da olacakları değişmeyecek bir biçimde önceden doğaüstü gücün belirlediği durum anlamındadır. Baht ve şans sözcükleri ise talihle eşanlamlıdır.

Kader/yazgı sözlük birimi New Webster’s Dictionary of the English Language’de [6] de Fransızca’daki gibi “destiny” sözlük birimiyle karşılanır. Önceden, kararlaştırılmış ya da alna yazılmış olaylar; önceden saptanmış olayların akışı, gidişatı; yazgı; birinin alinyazısı, yaşamı ve yine baht, talih sözlük birimleriyle temellendirilmiştir. Püsküllüoğlu, yazgının/kaderin kullanılan çok sayıdaki yerdeşliklerinden biri “baht”ı talih ve şansla eşanlamlı kılmakta ve “gelecek olayları kaçınılmaz olarak saptayan Tanrısal gücün insan için önceden çizdiğine inanılan yörünge”[1] biçiminde tanımlamaktadır. Bu bağlamda talihsiz ve şanssız kişi yaşamı güçlüklerle dolu, mutsuz, bahtı kara yazgısı iyi olmayandır.

İslam inancındaki yazgı/kader anlayışına göre her şey Levh-i Mahfuz’da yazılıdır. Levh-i Mahfuz, Arapça’da korunmuş levha demektir. İslam’da olmuş ve olacak her şeyin yazılı bulunduğu manevi levhayı dile getirir. Olmuş ve olacak şeyler Allah’ın bilgisine bağlı olduğundan Levh-i Mahfuz doğrudan Allah’ın “ilim” sıfatıyla ilgilidir. “Korunmuş” niteliğinin nedeni, burada yazılanların herhangi bir müdahaleyle değiştirilmekten uzak kılınmasıdır. İnsanın bahtının kara olmasını bir başka anlatımla alına yazılan yazısının kara olmasını da Levh-i Mahfuz görüşüne bağlayabiliriz. Çünkü, sözü edilen ve kabul edilen bu inanışa göre “Allah ilk önce levh-i kalemi yaratmıştır. Kalemle bu levhaya kainatta vuku bulacak olan her şeyi yazmıştır. Tasavvufa göre levh Tanrı bilgisi, kalem ise Tanrı iradesidir. İnsanların kaderi Levh-i Mahfuz’da yazılıdır. Yazılı olan şeyler ne eksik, ne fazla olmayıp zamanı gelince ortaya çıkarlar.”[7] Allah ilk önce bilgisinin göstergesi “levh” ile iradesinin göstergesi “kalem”i yaratmıştır. Bu kalem aynı zaman da ilmin temeli “ilahi gücü” temsil etmektedir. Dünyanın doğusu ile batısı uzunluğu kadar en ve boyu sahip (Bu boyutları ilahi takdirin ifadesi biçiminde düşünmek gerekir) ve yedi kat gökte bulunan bu levhanın en üst katı kalemle

yazılıp, boyanmıştır. Düz değişmeceli anlamının dışında bu kalemin rengi, boyası dolayısıyla mürekkebi koyudur, karadır. Yani Levh-i Mahfuz aslında rengini, mürekkebinin “kara”sından alan Levh-i Kalem’in kendisidir. Bu bağlamda kimileyin bahtın kara olması, alinyazısının kara yazı olması rastlantısal değildir.

İşte tam da bu noktada tıpkı yazgının yerdeşliklerinin saptanması gibi “kara”nın da yerdeşliklerinin belirtilmesi gerekmektedir. Ali Püsküllüoğlu Öz Türkçe Sözlük’te kara rengi için: “Bütün ışınları emen, hiçbir ışını yansıtmayan en koyu renk, ışıksız, karanlık gece rengi, kömür rengi. Eş. Siyah. 2. s. mec. İyi nitelikte olmayan, uğursuz, sıkıntı verici, kötü, yaşlı.3. mec. Yüz kızartıcı durum, leke” [1] tanımlaması yapılmaktadır.

Özellikle beyazın karşıtı olan siyah diğer renklerin, sıfır noktası; yokluğu ya da var olan tüm renklerin toplamı, bileşimidir. Gerek sözlüklerde gerekse Türkçe deyimlerde siyah renginin kötü, sıkıntılı, uğursuz v.b. olumsuz yan anlamları açısından oldukça zengin anlamdaşı **kara** sözcüğüne bıraktığını görüyoruz; “**kara baht**”, alınının “**kara yazı**”sı gibi.

İki karşıt gerçeklik “ışık” ve “karanlık”, tüm toplumların yaşamında vazgeçilmeyen renkleri oluşturur. Bu bağlamda insan, renklerin yorumlanmaya çalışıldığı evrende geniş bir araştırma alanına girer. İnsanların ruh hallerine göre renkler olumlu ya da olumsuz anlamlar taşımaktadır. Ruhbilimsel olarak bazı renklerin insanların üzerinde soğuk ve itici etki oluştururken kimi renklerin de çekici, rahatlatıcı, dinlendirici etkiler bırakmaktadır.

Tüm toplumlarda önemli bir yer tutan renk simgeçiliğiyle genellikle tek tek renklerin duygusal yükleri vurgulanır. Renk simgeçiliğine genel bir bakışla bütün dünya söylenlerinde ve simgeçiliğinde “kara” renginin daha çok olumsuz anlamları ifade etmek üzere kullanıldığı görülmektedir. Örneğin; Osmanlılar’da kara/siyah rengi “cenaze törenlerinde ve ağıtlarda” kullanılırdı. Bu bağlamda kara; “ezeli karanlık, boşluk, ölüm karanlığı, tahribat, üzüntü, büyü, kötülük ya da ölümle ilgili mitlerde yer alan tanrılar, karmaşa ortamı, şeytan vb. gibi pek çok şey karanlık renkle birlikte ifade edilmiştir.” [8] Türk ekininde yer edinmiş en köklü renklerden biri de hiç şüphesiz “kara”dır. İlk yazıtlardan günümüze kadar bütün yazılı kaynaklarda karşılaşılan “kara” rengi genellikle olumsuzluğun simgesi biçimindedir. Öylesine ki “renk, yeşil de olsa idam hükmünde kullanılan mürekkebin rengi “kara”dır. Yas evinin eşiği “kara”dır. Halk sufizminde ayna, baht açıklığı iken kara ayna, “baht kapalılığını” anlatır. Kara toprak altındadır. Karasular yeraltındadır.” [9]

Corrine Morel’in önemli yapıtı “Dictionnaire des Symboles Mythes et Croyances” (Sembol, Söylenceler ve İnançlar Ansiklopedisi)’de siyah/kara rengi için yapılan tanımlama ve benzetmeler karaya yüklenen olumsuzluğu biraz daha açıklar niteliktedir. Buna göre “Latince “niger” olarak tanınan sözcük: Bilinmezliği, derinliği ve bilinçsizliği (bilinç kaybını) anlatır. Çünkü etrafını kapsar. Derinlik ve içsel kavramlar siyahla anlatılır.”[10] Gerçek plânda toprağın karanlık iç kısımlarını, ruhbilimsel plânda ise insan ruhunun derinliklerini, bilinçsizliğini örnekler. Siyah renk doğrudan ışığın olmadığı ortamı betimler. Işığın yok olduğu ya da gizlendiği, görülemediği ortamları anlatır. Anlamındaki şiddeti, ulaşılmaz karakterinden alır. O, bir anlamda sonu görülmeyen bir tünel, derinliklerine ulaşılamayan bir kuyudur. Zorluğun, zahmetin simgesidir.

Siyah/kara yalnızca Türkler’de değil hemen hemen tüm dönemlerde ve uygarlıklarda -batı kültüründe- de yukarıda da tanımlandığı üzere -cenaze /ölüm- matem yani yasın rengidir. Bunda bilinmezliği ve açıklanamayana simgelemesinin büyük bir payı vardır. “Siyahlık ne de olsa, bütün ışık emildiğinde ve geriye hiç ışık yansıtılmadığında oluşur, dolayısıyla ölümden dönüş olmadığını düşündüğünüzde o zaman siyah harika bir simgedir.” [11] Matem siyahı tam anlamıyla kaybedişin rengidir. Hiçliğe geri dönmeksizin düşüşün rengidir. Ahriman’ın Zerdüş dini inancına göre Adem ile Havva’nın cennetten kovulmaları anını yansıtan betimlemesinde Adem’i siyah giysiler içinde betimlenmişlerdir. Siyah aynı za-

manda mahkumiyetin rengidir. Bu dünyada inzivaya çekilmişliğin, hiçliğe doğru kapanışın da simgesidir. Hem Hristiyan hem de İslam inanışında giyilen siyah manto-pelerin, özellikle İslam inancında, dönerek ibadet eden Mevlevilerde mezar taşını simgeler. İbadete başlayacak kişi siyah pelerinini çıkarır ve altından bembeyaz ve ilahi olana doğru, başka bir değişle “Gerçek Varlık”a doğru yeniden doğuşu anlatan uzun etekli giysisiyle dönmeye başlar. Büyük İslâm düşünürü, adına sonradan Mevlevî Tarikatı’nın kurulduğu, Mevlâna Celâleddin-i Rumî, dönen semâzenin içinde güzele doğru gerçekleşen gelişmenin merhalelerini çok renkli bir merdivene benzetmiştir. Bu merdiven Kur’an’ı simgeleyen beyaz basamakla başlar. Başlangıcın değeridir bu beyaz ve edilgenliği anlatır, çünkü dervişin yoluna baş koyduğu mükemmelliğe erişme yolunda ki koşulu dile getirir. Bu yolun siyaha kavuşması ancak kırmızıyla gerçekleşir. Bu siyah, Mevlana’nın düşüncesine göre, mutlak renktir, diğer tüm renklerin birleştiği ana hattır, tüm, rengârenk basamakların çıkılmasıyla ulaşılabilecek vece halini anlatır ki bu vecd halindeki inanıra İlâhi nûr gözüktür ve onu ışığa boğar. İşte, burada da parlak siyah yine aynı özellikleriyle parlak beyaz renk ile aynıdır. Burada bulunan bir başka özellik de, Mekke’de Kâbe’nin kapısında asılı bulunan ve İslâm inancında kutsal sayılan “Hacer’ül Esved” adlı taşıdır. Bu taş çok parlak siyahi bir renktedir.

Mevlevilerin kıyafetlerinde olduğu gibi Osmanlılar’da da gündelik yaşamda giysilerde kullanılan renkler anlam ifade etmiştir. Buna göre “Asiller, alimler beyaz renk sarık takarken, sarayın dışındakiler siyah renkli sarıklar takmışlardır. Yahudiler ise sokakta diğer etnik gruplardan farklı biçimde koyu renkli çoğu kez de siyah renkli elbiseler giyerlerdi.” [12]

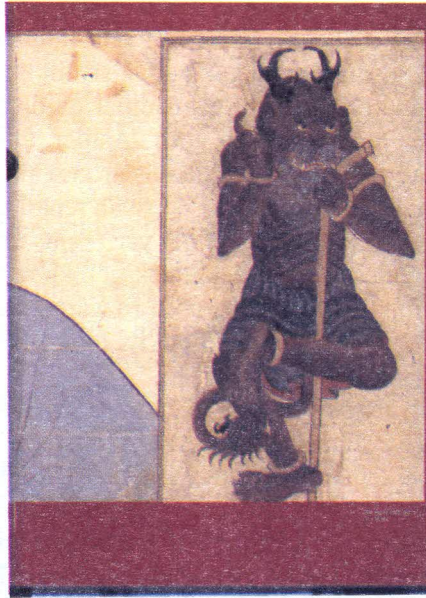
Türklerde “kara” renk genellikle kuzeyde bir yer (kent, ırmak, göl vs.) ya da kuzeyde yaşayan bir topluluğu simgelemektedir. Örnekleme gerekirse “kara”, yönleri adlandırırken kuzeyin temsilidir. Bu bağlamda da kuzeyden esen rüzgâra *karayel*, soğuk, karlı geçen kışa *karakış* adı verilmektedir. Kara iyeler yaşamak için iyi olmayan, kötü kokulu, karanlık ve loş yerleri seçerler.

Her rengin karşısı olan siyah/kara aslında ilkeci özelliğiyle aynı zamanda yaratılıştaki ilk renktir. Bu anlamda beyazın verdiği büyük ve yansız boşluğa benzer karakter taşıdığından her iki rengin de benzer betimlemeleri vardır: “Ölümün üzerine bindiği (Azrail’in bindiği) bazen beyaz bazen siyah atlar gibi. Ancak yansız beyaz ya da ktoniyen beyaz (Ktonien, mitolojide zebaniler için söylenen bir attribüt dür.) dünyayı anlatan resimlerde Doğu-Batı Aksı’nı simgeler ve bu aks aynı zamanda mutasyonların ve ilk hareketlerin başlangıç noktaları kabul edilir. Oysa siyah renk, tek başına Kuzey-Güney hattında bulunur ve mutlak yüceliği, aşkınlığı ve kutup noktalarını sembolize eder.” [13] Bunun içindir ki hemen hemen birçok toplumda inandıkları Cehennem’in veya Cehenneme giriş sayılabilecek yerlerin kuzey-güney hattında, hatta kuzeydeki bölgelerde yer aldığı inancı kök salmıştır. Bu biçimde “Kuzey”, Aztekler’de, Çin’de, hatta Maya ve Kuzey Avrupa ülkelerinin birçoğunda siyah renkle simgelenirdi.

Şekil 1. Mehmed Siyah Kalem [17]

Siyahın/karanın cehennem ve cehennem girişini simgelemesinin yanı sıra karanlığa karanlık ortamlara gönderme yapması daha açık bir anlatımla kötü, kör bilinmezliği şeytana özgüdür. Nitekim “Altaylı Şamanist Türklerde ruhların iyi ve kötü ruhlar olarak “aru töz” ya da “kara töz” olarak adlandırıldığı bilinmektedir. Kara töz deyiimi kötü ruhları ifade eder. Sözü edilen kötü ruhların başında da her türlü felaketin kendisinden geldiğine inanılan yeraltı tanrısı *Erlik* bulunmaktadır. Erlikin gözleri ve kaşları kömür karasıdır. Kara çamurdan ya da kara demirden bir sarayda oturur.” [8] Sözü edilen *Erlik* yeraltındaki şeytana karşılık gelecek biçimde kötü ilah ya da ruhların başında yer alır. Bilindiği üzere yeraltı karanlık bir alandır. Yerin dibine doğru gittikçe karanlık daha da artar ve insanı kör eden bir zifiri karanlığa dönüşür. Güçlü ve savaşçı erlik (erkliktir aynı zamanda) Venüs, tan ağardığı zaman görünen yıldızları öldürür. Şamanizim’de de Erlik Han, Venüs’le özdeşleştirilmiştir. “Erlik’in başında yer aldığı kötü ruhlar zümresi insanlara her türlü kötülüğü, hastalığı ve ölümü getirirler. Bunlar daha ziyade korkunç şekilli yaratıklar ya da cinlerden meydana gelir.” [8]

Şekil 2 . Mehmed Siyah Kalem’den
kara renkli cin resmi [17]

Tasavvufta kullanılan önemli sözcüklerden birisi de “renksiz” ve “renksizlik” anlamlarını taşıyan “Bi-reng” ya da “Bi-rengi”dir. Buna göre “bütün renklerin aslı renksiz olduğu gibi, bütün dinlerin aslı da bir ve aynıdır. Bu da bütün insanların “Elest Bezmi”nde kendilerinin kul, Allah’ın Rab olmasını kabul etmelerinden ibaret olan tek ve bir dindir. Belli bir mertebeye ulaşan mutasavvıf bütün din mensuplarına aynı gözle bakar; çünkü hepsinin aslı birdir. Bütün din ve mezheplerde esas olan söz konusu dinin renkleridir. Renklerin görünen boyutunun ötesi renksizliktir. Esasında hiçbir renkte yoktur. Nihayetinde renk diye bildiğimiz bütün görüntülerin aslı renksizlikten yani siyahtan ortaya çıkmaktadır.” [14] Renksizlik, bu bağlamda bilinmemezliğin ve anlaşılmazlığın da göstergesidir. Bu gösterge ise Allah’ın kendisinden başkası değildir. Tasavvufta zat-ı Hak anlamına gelen “siyah”la nasıl ki karanlıkta hiç bir şey açık ve net bir biçimde ayırt edilemezse Hakk’ın katında da hiçbir şey diğer şeylerden ayırt edilemeyecektir. Yine bu anlayışa göre Hakk’a ermeden yoldan dönenlerin “bahtlı siyah” ya da “kara bahtlı”lardır.

Siyah renk rüyanın gizliden gizliye işleyişini, dışa dönük uğraşların durduğunu, iç dün-

yanın betimini, vücudun daldığı uykuyu anlattığı gibi zihnin de uyanışını anlatır. Düş dünyasını aslında yöneten odur. Bilinç değil bilinçsizliğin kendisidir. Ruhun, birçok geleneklerde, vücudu terk ederken siyah renge büründüğü benimsenmiştir. Genelde o hakkında fazla bir şey bilinmeyen ancak gerçekliği kabul edilen öte alemi simgeler. Siyah, genelde varlığın ilk halinin bozulması, değişime uğrayıp çürümesini betimlemek için kullanıldığından olumsuz bir değerle yüklenmiştir. Bu durumda içeriye dönük gerçekleşen bir değişimi anlatmaktadır ki bu da cehennemi, kaotik veya bozulmakta olan ve giderek beyaza da bulaşmaya başlayan ve onun yapısını da bozan bir ortamı anlatır. Oysa, eğer siyah saf ise bu saflık yükselişin simgesi konumundadır. (Abanoz ağacı, mürekkep gibi)

SONUÇ

A.J.Greimas'ın yerdeşlik oylumunda yazgının ve yazgının önemli yerdeşliklerinden “baht”, “kara baht”, “bahtı kara” ve “kara yazı” sözcük birimlerinde kullanılan “kara/siyah” sözcüğünün düz ve yan anlamları göstergebilimsel bağlamda sorgulandığında hemen hemen tüm toplumlarda ve dönemlerde –kimileyin- “kara”nın aslında yazgının bir simgesi biçiminde anlaşılmaktadır. Varlık alemindeki her şeyin ve insanların ayırıcı bir rengi bulunmaktadır.

Özellikle İslam anlayışına göre yazgıcılığın en önemli inancı “Levh-i Mahfuz” da Kur'an-ı Kerim Kamer Suresi 53. ayette de “Küçük büyük her şey satır satır yazılmıştır.” açıklaması vardır. [15] Levh-i Mahfuz, Allah'ın iradesi olan Levh-i Kalem'le ve bu kalem-den çıkan koyu çini mürekkeple yazılmıştır. Bu bağlamda “kara”nın sıfat anlamlarına “mürekkep rengi, mürekkep karası” na gönderme yapabiliriz. [16] “Kara” renginin aşağıda sıralanan yerdeşliklerine bakıldığında anlamının olumsuzluğu ve yazgının önemli yerdeşliklerinden “bilinmezlik”, “şansızlık”, “kötü talih”, “ecel”, “ölüm” ve “önceden değişmeyecek biçimde kararlaştırıldığına inanılan güç” tanımlamalarıyla örtüştüğü görülecektir.

Tablo 1

“KARA” RENGİNİN YERDEŞLİKLERİ		
Işıksız	Yüz karartıcı durum, leke	Yeraltı
Karanlık gece/Zifiri karanlık	Yokluk	Bilinmezlik
İyi nitelikte olmayan	Ezeli karanlık	“Kötü İlah” ya da ruh
Uğursuz	Boşluk	Renksizlik
Sıkıntı verici	Ölüm karanlığı	Büyü
Kötü yaşlı/ matem	Şeytan/Kötü cin	Mürekkep karası

KAYNAKLAR:

- [1] Püsküllüoğlu, A., (1999), “*Türkçe Sözlük, Türkiye Türkçesi'nin En Büyük Sözlüğü*”, 2.bs., İstanbul, Doğan Kitap.
- [2] Timuçin, A., (1998), “*Felsefe Sözlüğü*”, 2.bs., İstanbul, İnsancıl Yay.
- [3] Cevizci, A., (2000), “*Paradigma Felsefe Sözlüğü*”, 4.bs., İstanbul, Paradigma Yayınları.
- [4] Longman-Metro Büyük İngilizce Türkçe- Türkçe Sözlük, (1993), İstanbul.
- [5] Demiray, K., (1984), “*Anlamdaşlar Sözlüğü*”, İstanbul, İnkılap Kitabevi.
- [6] “*New Webster's Dictionary of the English Language*”, (1981), Deluxe Encyclopedic Edition, the Delair Publishing Company, Inc., USA.
- [7] Pala, İ., (1995), “*Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*”, Genişletilmiş 3.bs, Ankara, Akçağ Yay.

- [8] Çoruhlu, Y., (2002), “*Türk Mitolojisinin Anahatları*”, İstanbul, Kabcacı Yay.
- [9] Kalafat, Y., (2006), “*Türk Halk İnançlarında Kara*”, <http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/kalafat.pdf>
- [10] Morel, C., (2005), “*Dictionnaire des Symboles Mythes et Croyances*”, Paris, L’Archipel.
- [11] Finlay, V., (2007), “*Renkler, Boya Kutusunda Yolculuklar*”, Çev: Kudret Emiroğlu Ankara, Dost Kitabevi.
- [12] Gündeş, S., Özden, D., vd. (2006) “*Meaning of Colours for Ottoman Costumes*”, Colour in Culture& Colour in Fashion Interim Meeting of the International Colour Association, Johannesburg, South Africa.
- [13] Chevalier, J., Gheerbrant, A., (2005), “*Dictionnaire Des Symboles-Mythes-Reves-Coutumes-Gestes-Formes-Figures-Couleurs-Nombres*”, Paris, Bouquins.
- [14] Yıldırım, A., (2006), “*Renk Simgeçiliği ve Şeyh Galib’in Üç Rengi*”.
http://turkoloji.cu.edu.tr/ESKI%20TURK%20%20EDEBIYATI/ali_yildirim_renk_simgeciligi.pdf
- [15] Karaman, H., ve vd., (1999), “*Kur’an’ı Kerim Açıklamalı Meali*”, Ankara, Türk Diyanet Vakfı Yayınları.
- [16] Davaz (Yıldırım), A., (1991), “*Renk Kavram Alanları Üzerine Bir Deneme*”, İstanbul, Ofset Yapımevi.
- [17] Işın, E., (Proje Danışmanı), (2006), “*Ben Mehmed Siyah Kalem, İnsanlar ve Cinlerin Ustası*”, İstanbul, YKY.